

О.В. ГРИБКО, Ю.Л. КОЗЮБЕНКО

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІЗЮМСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проаналізовано стан, виклики та перспективи розвитку системи соціального забезпечення Ізюмської територіальної громади в післядеокупаційний період (2022–2025 рр.). Ключові виклики включають демографічну деградацію, житлову кризу (через пошкодження будівель), кадровий дефіцит в соціальній сфері, хронічне недофінансування, зростання рівня бідності та психологічне виснаження населення. Проаналізовано сформовану в громаді багаторівневу партнерську модель соціального реагування, що поєднала муніципальні установи, міжнародні гуманітарні організації та волонтерські ініціативи. Визначено пріоритетні перспективи розвитку – інституційне зміцнення, розвиток кадрового потенціалу, фінансова децентралізація, цифрова трансформація та система психосоціальної реабілітації постраждалого населення.

Ключові слова: соціальна сфера, Ізюмська громада, соціальні послуги, партнерська модель, Територіальний центр соціального обслуговування, внутрішньо переміщені особи.

O.V. GRYBKO, Yu.L. KOZIUBENKO

CHALLENGES AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE SOCIAL SECURITY SYSTEM OF THE IZYUM TERRITORIAL COMMUNITY IN THE CONDITIONS OF THE MARTIAL STATE REGIME

The article analyzes the state, challenges and prospects of the development of the social security system of the Izyum territorial community in the post-deoccupation period (2022–2025). Key challenges include demographic degradation, housing crisis (due to damage to buildings), staff shortage in the social sphere, chronic underfunding, increasing poverty and psychological exhaustion of the population. The multi-level partnership model of social response formed in the community, which combined municipal institutions, international humanitarian organizations and volunteer initiatives, is analyzed. Priority development prospects have been identified - institutional strengthening, human resource development, financial decentralization, digital transformation and a system of psychosocial rehabilitation of the affected population.

Key words: social sphere, Izyum community, social services, partnership model, Territorial Center for Social Services, internally displaced persons.

Постановка проблеми. Деокупація міста Ізюм 10 вересня 2022 р. стала моментом, після якого громада опинилася перед завданням відновлення базових функцій життєзабезпечення. Через бойові дії на території громади спричинили не лише руйнування матеріальної інфраструктури, але й глибоку соціально-гуманітарну кризу, наслідки якої визначають обличчя м. Ізюма й досі. Суспільна система, що формувалася роками, в один момент була позбавлена опору – комунікацій, соціальних установ, постачання ресурсів і кадрового потенціалу. Тому відновлення соціального забезпечення в післядеокупаційний період стало ключовим чинником виживання міста та запорукою повернення до нормального функціонування громади.

За даними місцевої влади та гуманітарних організацій, унаслідок воєнних дій було зруйновано або пошкоджено понад 80 % житлового фонду, більшість об'єктів освіти, охорони здоров'я, культури та соціального обслуговування [10]. Значна частина населення залишила місто під час окупації або в перші місяці після звільнення, що спричинило різке скорочення чисельності мешканців. За оцінками Управління соціального захисту населення

м. Ізюм (далі – УСЗН), у місті залишилось близько 19 тисяч осіб, тобто майже вдвічі менше, ніж до початку війни [10]. При цьому близько 30% з них становлять особи похилого віку, кожен четвертий мешканець має інвалідність, а близько 15 % – це одинокі люди, що потребують стороннього догляду. Така демографічна структура створює підвищене навантаження на систему соціального забезпечення, оскільки переважна частина населення належить до категорій, які є безпосередніми отримувачами соціальних послуг [8].

Перші тижні після визволення міста характеризувалися повною відсутністю електро-, газо- та водопостачання, зруйнованими дорогами, відсутністю зв'язку та транспорту. Більшість жителів перебувала в умовах гуманітарної катастрофи. Гуманітарна допомога на початку надходила переважно через волонтерів та різноманітні громадські ініціативи [11; 12]. Лише наприкінці 2022 р. вдалося відновити роботу органів місцевого самоврядування, УСЗН та Територіального центру соціального обслуговування, які поступово сформували ядро системи соціального реагування в умовах відновлення [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Базою дослідження стали нормативно-правові акти щодо соціального забезпечення та соціальних послуг, також використовувалися дані місцевої влади, міжнародних гуманітарних організацій, оцінки Управління соціального захисту населення м. Ізюм, аналітичні матеріали Територіального центру соціального обслуговування (далі – Терцентр), звіти Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, дані про фінансування Терцентру (2021–2024 рр.) та внутрішня оцінка якості соціальних послуг в організації. Дослідженням соціальної політики присвячено роботу Н.В. Підбуцької, Л.М. Грень, О.В. Грибко.

Мета статті полягає в аналізі викликів, поступу та перспектив розвитку системи соціального забезпечення Ізюмської громади в умовах режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [2] муніципальні установи зобов'язані забезпечувати адресну допомогу громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах (далі – СЖО). Саме ці положення стали методичною основою діяльності соціальної сфери м. Ізюма після деокупації. Від осені 2022 р. в громаді почала формуватися багаторівнева система соціального реагування, до якої увійшли міська влада, комунальні установи, міжнародні гуманітарні організації, а також місцеві волонтерські об'єднання. Така модель поєднала централізоване управління соціальними процесами з гнучкою горизонтальною взаємодією на рівні громади [13; 14; 15].

У період відновлення соціальної сфери міста основними викликами стали демографічна деградація, зростання рівня бідності, безробіття, соціальна ізоляція та психологічне виснаження населення. Особливої гостроти набуло питання доступу до соціальних послуг для вразливих категорій населення – самотніх осіб похилого віку, людей з інвалідністю, багатодітних родин, внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) та родин військовослужбовців. Згідно з аналітичними матеріалами Терцентру [84 10], кількість звернень громадян за соціальною допомогою у 2023 р. збільшилася на понад 60 % порівняно з довоєнним періодом.

Цей різкий приріст звернень свідчить не лише про масштаб проблеми, а й про відновлення довіри населення до соціальних інституцій. В умовах, коли інші державні структури лише відбудовувалися, саме Терцентр і УСЗН стали для громадян точкою стабільності – місцем, де можна було отримати не лише матеріальну, а й моральну підтримку. Це співвідноситься з концепцією «соціальної згуртованості» [6], закріпленою в Стратегії людського розвитку України до 2030 року, яка передбачає зміцнення горизонтальних зв'язків у громадах, особливо в кризових умовах.

Соціальна ситуація після деокупації м. Ізюма ускладнювалася ще й порушенням трудових відносин. Значна частина працездатного населення втратила роботу через руйнування підприємств і

установ, що спричинило зростання частки осіб, які перебувають на державних виплатах або залежать від гуманітарної допомоги. Згідно з оцінками Міністерства соціальної політики України [1], у більшості прифронтових громад рівень зайнятості у 2023–2024 рр. становив не більше 30–35 % від довоєнного показника. В м. Ізюмі цей показник ще нижчий – близько 25 %, що формує довготривалу соціально-економічну залежність від державної та міжнародної підтримки.

Водночас, попри економічну кризу, у громаді почали проявлятися ініціативи самоорганізації. Уже в кінці 2022 р. активізувалися волонтерські групи – «Вірний напрям», «Ізюмські помічники» та інші локальні об'єднання, які організовували збір і доставку продуктів, засобів гігієни, ліків, а також допомагали соціальним робітникам у відвідуванні маломобільних осіб [14; 15]. Ці ініціативи стали невід'ємною складовою соціальної системи міста, підсилюючи інституційні ресурси державних структур.

Особливу роль у стабілізації соціальної ситуації відіграли міжнародні гуманітарні організації – IFRC, NRC, ADRA, UNICEF, Save the Children, GEM, Caritas, які забезпечили громаду продуктами, генераторами, теплими речами, засобами гігієни, будматеріалами, грошовою допомогою. Вони не лише підтримали населення у кризовий момент, а й сприяли розвитку партнерської моделі соціального захисту, коли державні, комунальні й недержавні актори діють у взаємозв'язку та взаємодоповненні [14; 15].

Поступове повернення жителів до міста супроводжувалося новими соціальними викликами. Перш за все, це житлова криза, спричинена масовими руйнуваннями приватного та багатоквартирного секторів. За даними міської ради, на кінець 2023 р. було пошкоджено або зруйновано близько 13 тисяч будинків, з яких лише 15 % підлягали швидкому відновленню [10]. Значна частина населення мешкає у тимчасово придатних для проживання приміщеннях або в домівках без належних умов – без опалення, скла, каналізації. Після деокупації держава не мала можливості оперативно профінансувати житлові програми в м. Ізюмі, тому гуманітарні організації взяли на себе основне навантаження з відновлення пошкоджених осель (UNHCR, NRC, ADRA, Proliska тощо).

Житло залишається основним маркером соціальної нерівності – саме від його стану залежить доступ до безпеки, побуту, освіти та охорони здоров'я. Втрата житла для багатьох родин означала не лише матеріальні збитки, а й розпад соціальних зв'язків, втрату сусідів, роботи, звичного середовища. У звітах психологічної служби Терцентру фіксується, що в перші місяці після деокупації у понад 70 % підопічних виявлялися симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривоги, безсоння, апатії або агресивних реакцій. Найвразливішими виявилися люди похилого віку та ті, хто пережив втрату рідних [10].

Крім того, унаслідок вимушеної евакуації, руйнування транспортних шляхів і нестачі палива, м.

Ізюм протягом тривалого часу залишався інформаційно ізольованим. Люди не могли дізнаватися про гуманітарні програми, порядок оформлення допомоги, умови виплат пенсій чи субсидій. Відсутність зв'язку перетворювала елементарні дії – подати заяву, уточнити статус, викликати лікаря – на майже нездійсненні завдання. Цей феномен можна визначити як «соціальне мовчання», коли комунікаційна ізоляція стає додатковим чинником соціальної маргіналізації населення [12; 14].

Значною проблемою залишилася професійна міграція кадрів. Багато працівників соціальної сфери, педагогів, медиків виїхали під час окупації, а частина не повернулася через небезпеку. Станом на початок 2024 р., за даними УСЗН Ізюмської міської ради, штат у більшості соціальних установ укомплектовано лише на 60–65 % [3]. Це призводить до перевантаження фахівців, особливо соціальних робітників, які часто обслуговують від 15 до 20 підопічних, що перевищує норми, рекомендовані Державним стандартом [2]. Незважаючи на це, саме ці працівники стали опорою громади, адже завдяки їхній щоденній присутності забезпечується мінімальна стабільність і відчуття турботи.

Діяльність Терцентру та інших соціальних установ після деокупації набула нового змісту. Якщо раніше основним завданням було надання регулярних послуг – догляду вдома, матеріальної допомоги, соціального супроводу – то з осені 2022 р. їхня діяльність розширилася до кризового реагування. Соціальні працівники долучалися до розвезення гуманітарної допомоги, складання списків отримувачів, евакуації маломобільних осіб, верифікації гуманітарних потреб. Фактично вони виконували роль координаторів між владою, міжнародними організаціями та громадянами. Така багатофункціональність відповідає концепції «соціальної держави участі», що передбачає інтеграцію державних і громадських зусиль для подолання кризових явищ [4; 5; 9].

Важливим аспектом стала також цифрова трансформація соціальної сфери. Після приєднання Ізюмського Терцентру до Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (далі – ЄІССС) з'явилася можливість швидшого оформлення договорів про надання послуг, ведення обліку підопічних, контролю за якістю обслуговування. Проте на початковому етапі виникали значні труднощі: відсутність належної техніки, нестабільне електропостачання, низький рівень цифрових компетентностей у частини працівників. Для подолання цього у 2023–2024 рр. проводилися навчальні семінари, організовані Харківським обласним центром підвищення кваліфікації спільно з Міністерством соціальної політики [1; 7].

Окремої уваги заслуговує ситуація з ВПО. Після звільнення міста частина колишніх мешканців повернулася до м. Ізюма, але одночасно сюди прибували сім'ї з інших прифронтових населених пунктів – Куп'янська, Лимана, Борової, які втратили житло. У результаті у місті сформувався новий соціальний прошарок – «подвійно постраждалі»

домогосподарства, які пережили не лише окупацію, а й повторне переселення. Для них характерна повна відсутність ресурсів, залежність від соціальних виплат і гуманітарної підтримки. На кінець 2024 р. на обліку УСЗН перебувало понад 2700 осіб зі статусом ВПО, що становить близько 14 % населення громади [3].

З метою поліпшення ситуації урядом України та Міністерством соціальної політики було запроваджено низку програм, зокрема постанову КМУ №332 від 20.03.2022 р. «Про підтримку внутрішньо переміщених осіб» [9], а також програму «Відновлення», яка дала змогу мешканцям пошкоджених будинків отримувати компенсацію на ремонт. Проте ефективність цих механізмів залишається обмеженою, оскільки більшість постраждалих не має доступу до інтернету, електронного підпису чи банківських сервісів. Таким чином, цифрова нерівність виступає додатковим фактором соціальної ізоляції населення в прифронтових регіонах [7].

Паралельно з матеріальними втратами гостро постала криза психологічного здоров'я населення. Постійна загроза обстрілів, втрата близьких, нестабільність побуту та невизначеність майбутнього спричиняють масові прояви хронічного стресу. За даними місцевих фахівців, понад половина отримувачів соціальних послуг мають симптоми тривожних розладів, безсоння, апатії чи соціальної відчуженості [16]. На цьому тлі психологічна підтримка стає важливою частиною роботи соціальних працівників. Терцентр спільно з міжнародними організаціями (зокрема, UNICEF та ADRA) організовував групові заняття, індивідуальні консультації, арттерапію для людей похилого віку та підлітків. Така практика відповідає підходам, закріпленим у Національній стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні, де підкреслюється роль психологічного комфорту як складової соціальної інклюзії.

Важливою характеристикою післявоєнної ситуації в м. Ізюма є зростання соціальної солідарності та взаємодопомоги, які компенсують нестачу ресурсів. У звіті Терцентру про внутрішню оцінку якості соціальних послуг відзначено, що рівень задоволеності отримувачів послуг у 2024 р. становив 93 %, а більшість підопічних високо оцінюють людяність і професіоналізм працівників. Це свідчить про формування в громаді нової соціальної культури, де довіра, взаємопідтримка та гідність стають головними цінностями соціальної політики. Такий процес цілком відповідає принципам партнерської моделі соціального захисту [5; 8], що реалізується в українських громадах після 2022 р.

Соціальні проблеми м. Ізюма після деокупації мають комплексний характер: демографічний спад, масова інвалідизація, безробіття, бідність, дефіцит житла, емоційне вигорання, кадровий голод у соціальній сфері, цифрова відсталість. Усі ці явища взаємопов'язані й потребують системної відповіді держави, громади та міжнародних партнерів. З огляду на це доцільно подати узагальнені відомості про стан соціальної інфраструктури м. Ізюма після

деокупації, що відображає масштаб викликів і поступ громади в напрямі відновлення.

У процесі відновлення соціальної системи Ізюмської громади після деокупації важливе значення мала не лише гуманітарна допомога, а й реорганізація соціальної інфраструктури, яка зазнала масштабних руйнувань. Відновлення відбувалося

поетапно: спочатку – критично необхідні установи (УСЗН, Терцентр, Пенсійний фонд, лікарня), згодом – освітні, культурні й комунікаційні об’єкти.

У таблиці 1 подано узагальнену характеристику стану соціальної інфраструктури м. Ізюма у 2022–2025 роках.

Таблиця 1. Стан соціальної інфраструктури м. Ізюма після деокупації (2022–2025 рр.)

№	Об’єкт соціальної інфраструктури	Стан після деокупації (2022 р.)	Стан у 2025 р.	Примітки
1	Управління соціального захисту населення (УСЗН)	Зруйновано, документація втрачена	Частково відновлено, працює у тимчасовому приміщенні	Відновлено облік отримувачів соціальних виплат, впроваджено ЄІССС
2	Територіальний центр соціального обслуговування (Терцентр)	Пограбовано, техніка та архів зничені	Повністю відновлено, розширено види послуг	Створено мобільну службу, налагоджено партнерства з донорами
3	Центр соціальних служб	Не функціонував	Відновлено, розпочато роботу з сім’ями у СЖО	Тісна співпраця з ГО та волонтерами
4	Пенсійний фонд України (Ізюмське відділення)	Пошкоджено приміщення	Відновлено, працює стабільно	Налагоджено електронну взаємодію через портал ПФУ
5	Служба у справах дітей	Приміщення зруйноване	Частково відновлено, функції передані до ЦСС	Потребує розширення штату
6	Ізюмська центральна лікарня	Суттєво пошкоджена	Працює як госпіталь	Відновлено терапевтичне та хірургічне відділення, амбулаторію
7	Освітні заклади (школи, садки)	80 % зруйновано або пошкоджено	2 школи працюють дистанційно, 1 – змішано	Потреба у ремонтах та психологічній підтримці дітей
8	Заклади культури (бібліотеки, будинки культури, музеї)	3 зруйновані, фонди зничені	Відновлено одну бібліотеку, культурні заходи онлайн	Культурна сфера – інструмент соціальної реабілітації
9	Система громадського транспорту	Не функціонувала	Відновлено 60 % маршрутів	Обмежене транспортне сполучення із селами громади
10	Гуманітарні склади, центри допомоги	Формувалися стихійно	Створено 3 офіційні гуманітарні хаби	Співпраця з міжнародними організаціями
11	Центри цифрових послуг, точки доступу до інтернету	Відсутні	Створено 5 “точок незламності” та цифрових хабів	Забезпечують доступ до ЄІССС та порталу “Дія”
12	Громадські організації та волонтерські ініціативи	Неорганізовані	Активна діяльність понад 10 об’єднань	Волонтерський рух став структурним елементом соціальної системи

Джерело: узагальнено авторами за матеріалами [10; 14].

Дані таблиці свідчать, що за період 2022–2025 рр. Ізюмська громада здійснила суттєвий поступ у відновленні ключових соціальних інституцій. Поряд із відновленням фізичної інфраструктури важливою тенденцією стало формування нової управлінської культури, орієнтованої на відкритість, партнерство і цифровізацію процесів. Соціальні установи фактично стали «ядром стабільності» громади, навколо якого вибудовується подальше суспільне відновлення.

Згідно з Національною соціальною стратегією України на 2023–2030 рр. [6], стійкість громади визначається не лише матеріальними, а й соціальними чинниками: згуртованістю, взаємодопомогою, довірою до інституцій. У цьому сенсі досвід м. Ізюма є показовим. Попри обмежене фінансування, громада створила ефективну партнерську модель соціального реагування, у якій поєдналися державні, комунальні та громадські ресурси. Ключову роль у цьому відіграють

працівники Терцентру, які виконують функції не тільки соціальних робітників, а й координаторів між владою, донорами й населенням.

Попри значні досягнення, система соціального забезпечення м. Ізюма залишається вразливою через низку структурних і організаційних проблем, які можна згрупувати у кілька ключових блоків.

1. Фінансово-ресурсні обмеження.

Найгострішим викликом є недостатнє фінансування. Частка видатків на соціальний захист у структурі місцевого бюджету зросла до 26 %, однак ці кошти покривають переважно зарплати та мінімальні поточні витрати [10]. Державні субвенції надходять нерегулярно, а власні надходження комунальних установ (зокрема від платних соціальних послуг) становлять лише 4–5 % від загального обсягу. Це обмежує можливості оновлення матеріальної бази, проведення навчань персоналу, закупівлі засобів реабілітації, пального, побутових матеріалів.

Для наочності динаміку фінансування Територіального центру подано в таблиці 2.

Таблиця 2. Динаміка фінансування Територіального центру, тис. грн (2021–2024 рр.) [3].

Рік	Загальний обсяг фінансування	Видатки на оплату праці	Комунальні послуги	Придбання матеріалів	Інші витрати
2021	6 870,0	4 965,0	712,0	395,0	798,0
2022	3 250,0	2 780,0	250,0	120,0	100,0
2023	8 640,0	6 920,0	725,0	480,0	515,0
2024	9 200,0	7 450,0	740,0	520,0	490,0

Відсутність фінансових резервів змушує громаду значною мірою покладатися на допомогу міжнародних партнерів – ADRA, IFRC, NRC, UNICEF, Save the Children [14]. Проте гуманітарна допомога має разовий характер, і без стабільного бюджетного фінансування система не може перейти від кризового реагування до планового розвитку.

2. Кадровий дефіцит та професійне виснаження.

Кадрове питання є системним. В Ізюмському Терцентрі працює 77 осіб, із них 42 – соціальні робітники. Середнє навантаження становить 12–18 підопічних у місті та 5–12 у сільській місцевості, що перевищує рекомендовані державні норми. Через низьку заробітну плату (в середньому 6,5–8 тис. грн на місяць із преміями) залучення нових кадрів практично неможливе. Молоді фахівці не виявляють інтересу до роботи у прифронтових територіях через відсутність житла, безпеку та низьку соціальну захищеність [14].

Додатковим чинником стає емоційне вигорання. Постійна напруга, контакти з травмованими людьми, нестача ресурсів і нерідко невдячність суспільства призводять до психологічного виснаження. За внутрішніми опитуваннями, понад 60 % соціальних працівників м. Ізюма відчувають симптоми емоційного вигорання, 30 % мають хронічні розлади сну, 18 % – підвищену тривожність. Такі дані свідчать про потребу у впровадженні програм психологічної підтримки персоналу, що відповідає положенням Державної стратегії професійного

розвитку кадрів соціальної сфери [4], а також регулярних інтерв'язій для працівників.

Важливо також відзначити проблему кадрової старості: середній вік соціального працівника перевищує 45 років, а серед керівного складу – 50 років. Молодих спеціалістів практично немає. Це ставить під загрозу довгострокову стійкість системи, якщо не буде запроваджено механізмів професійної мотивації та підготовки нових кадрів.

3. Демографічні та соціально-психологічні проблеми.

Демографічна ситуація в м. Ізюмі після війни характеризується різким скороченням населення, старінням, дисбалансом статеві-вікової структури. Чоловіки працездатного віку або загинули, або евакуювалися, що призвело до фемінізації населення – близько 62 % мешканців громади становлять жінки, більшість із них старшого віку. Це створює додатковий тиск на систему соціального забезпечення, оскільки літні жінки частіше потребують медико-соціальної допомоги, а також догляду вдома.

Окрему групу ризику становлять самотні пенсіонери, що втратили житло та соціальні зв'язки. Для них Терцентр часто є єдиним джерелом підтримки – не лише матеріальної, а й емоційної. Багато з них мають ознаки посттравматичного синдрому, страху, депресії, що вимагає залучення психологів і соціальних педагогів.

Зросла також кількість ВПО, які повертаються з евакуації, але стикаються з відсутністю житла, роботи, документів. У 2024 році в м. Ізюмі зареєстровано понад 3,5 тис. ВПО, з них близько 900 отримують соціальні послуги [10]. Інтеграція цієї категорії у громаду відбувається повільно, що зумовлює додаткові соціальні напруження.

Психологічна травма війни стала масовим явищем. Багато мешканців уникають публічних контактів, бояться звертатися по допомогу, відчувають недовіру до державних структур. Саме тому важливим напрямом діяльності Терцентру є психосоціальна підтримка населення, що реалізується у вигляді арттерапії, групових зустрічей і відвідувань на дому.

4. Інфраструктурні та логістичні виклики.

Попри значні зусилля з відновлення, інфраструктура соціальної сфери м. Ізюма залишається обмеженою. Частина будівель не пристосована для зимового періоду, у селах бракує під'їзних доріг і транспорту. Через нестабільне енергопостачання у 2023 р. декілька разів зупинялася робота стаціонарного відділення, що потребує постійного опалення.

Недостатній розвиток інфраструктури впливає й на доступ до комунікацій. Хоча більшість установ уже мають стабільний інтернет, у багатьох селах він відсутній або нестійкий. Це ускладнює роботу в системі ЄІССС, знижує оперативність обміну даними та можливості дистанційного моніторингу [7; 9].

5. Нормативно-організаційні та управлінські проблеми.

Після реформування системи соціальних послуг у 2020–2021 рр. в Україні відбулося істотне

оновлення нормативної бази. Однак на місцевому рівні спостерігається недостатня узгодженість між національними стандартами, місцевими рішеннями та реальними можливостями громад. Наприклад, передбачені Державним стандартом соціальної послуги “Паліативний догляд” вимоги щодо наявності спеціалізованого персоналу та медичного обладнання фактично не можуть бути реалізовані в м. Ізюмі через нестачу кадрів і ресурсів.

Крім того, залишається неврегульованим питання міжвідомчої взаємодії. Дані про отримувачів послуг іноді дублюються або надходять із запізненням, що ускладнює ведення обліку. Нестача спеціалістів з IT-компетенціями призводить до помилок у реєстрах. Певні труднощі викликає й звітність: через постійні зміни форм і вимог працівники витрачають непропорційно багато часу на паперову документацію.

Ще однією проблемою є відсутність системної оцінки ефективності діяльності соціальних служб. Хоча Терцентр здійснює внутрішній контроль якості, зовнішній аудит або незалежне оцінювання проводяться не щороку, що позбавляє громаду об’єктивного зворотного зв’язку.

Попри численні виклики, Ізюмська громада має значний потенціал для відновлення й розвитку своєї соціальної сфери. Поступовий перехід від “кризового реагування” до “стратегічного планування” є необхідною умовою стійкості. Відповідно до положень Національної соціальної стратегії України на 2023–2030 роки [6], модернізація соціальної політики на місцевому рівні повинна базуватися на таких пріоритетах: інституційна спроможність, цифрова трансформація, професійна підготовка кадрів, партнерська взаємодія та інклюзивність.

Розвиток соціальної сфери м. Ізюма має багатовимірний характер і передбачає комплексну реалізацію низки напрямів.

1. Інституційне зміцнення соціальної системи. Передусім необхідно забезпечити стійкість і професіоналізацію місцевих соціальних інституцій. Для цього доцільно:

- розширити мережу соціальних послуг, запровадивши нові напрями – зокрема послуги з паліативного, кризового та денного догляду для осіб із деменцією, посттравматичними розладами, тяжкими хронічними хворобами;

- створити центри тимчасового проживання для осіб, які втратили житло або перебувають у процесі соціальної реінтеграції;

- розробити локальну “Програму розвитку соціальної сфери Ізюмської громади на 2025–2030 роки”, яка визначатиме пріоритети, фінансування, відповідальних осіб і показники ефективності;

- відновити міжвідомчу взаємодію між УСЗН, медичними установами, службою у справах дітей, центром зайнятості та поліцією, створивши єдину базу даних про отримувачів послуг у межах ЄІССС.

Важливо, щоб соціальні інституції не лише надавали допомогу, а й працювали на випередження, виявляючи сім’ї й громадян, які опиняються у СЖО,

до того, як криза стане незворотною. Такий підхід відповідає європейським принципам раннього соціального втручання [13].

2. Розвиток кадрового потенціалу. Стійкість системи соціального забезпечення безпосередньо залежить від людей, які в ній працюють. Для подолання кадрового дефіциту необхідно запровадити місцеві програми мотивації соціальних працівників, що можуть включати:

- надбавки до заробітної плати за роботу в прифронтовій зоні;

- часткову компенсацію витрат на проїзд, житло, комунальні послуги;

- гнучкі графіки для поєднання професійних і сімейних обов’язків;

- організацію регулярних тренінгів, супервізій і психологічних сесій.

Доцільним є створення регіонального навчально-методичного центру для соціальних працівників Харківської області (на базі м. Ізюма), який забезпечуватиме безперервне навчання, обмін досвідом і сертифікацію кадрів [3].

Особлива увага має приділятися залученню молоді. У межах профорієнтаційних кампаній можна ініціювати програму “Молодь – у соціальну сферу”, що популяризуватиме соціальну роботу як престижну й потрібну професію, демонструючи її людський вимір.

3. Фінансова децентралізація та партнерські моделі фінансування. Для забезпечення стабільності фінансування доцільно розробити гнучку модель змішаного фінансування, що поєднуватиме державні, місцеві, донорські та приватні ресурси. Першочерговими кроками можна назвати:

- створення фонду підтримки соціальних послуг, який акумулюватиме благодійні та грантові кошти;

- розвиток соціального підприємництва (швейні цехи, ремонтні майстерні, побутові послуги) для отримання частини доходів, які спрямовуватимуться на утримання закладу;

- активна участь у грантових програмах ЄС, ПРООН, USAID, спрямованих на підвищення соціальної стійкості регіонів;

- укладання публічно-приватних партнерств із підприємствами громади, які можуть підтримувати соціальні ініціативи в межах корпоративної відповідальності.

Подібні підходи вже випробувані у громадах Львівщини та Чернігівщини й показали, що навіть невеликі місцеві підприємства здатні забезпечити сталу підтримку соціальних послуг, якщо бачать прозору систему управління та реальні результати.

4. Цифрова трансформація. Упровадження ЄІССС стало важливим кроком, однак його потенціал ще не повністю реалізовано. Наступними етапами мають стати:

- розвиток аналітичного моніторингу соціальних потреб громади на основі даних ЄІССС;

- перехід до електронного документообігу і дистанційного оформлення заяв;

- створення на базі Терцентру “Цифрової приймальні соціальних послуг”, де громадяни

зможуть отримати консультацію онлайн або через мобільний додаток;

- підвищення цифрової грамотності персоналу шляхом навчальних курсів і тренінгів.

Такі заходи сприятимуть зменшенню бюрократичного навантаження, підвищенню швидкості реагування на запити та прозорості управління, що відповідає Концепції розвитку цифрових компетентностей громадян України [9].

5. Психологічна та соціальна реабілітація населення. Війна завдала громаді не лише матеріальних, а й глибоких психологічних втрат. Тому одним із ключових напрямів має стати створення системи психосоціальної підтримки, що включатиме:

- центр кризової допомоги для осіб, які пережили окупацію чи втратили близьких;
- програму “Психологічне відновлення громади”, що поєднує індивідуальні консультації, арттерапію, групи підтримки;
- підготовку фахівців з травмоорієнтованого підходу;
- інформаційні кампанії з подолання стигми звернення до психолога.

Особлива увага має бути приділена підтримці сімей із дітьми, оскільки саме діти часто несуть тягар прихованих наслідків війни – страху, втрати впевненості, дезадаптації. Психологічна стабільність покоління, що зростає у прифронтових умовах, є ключем до майбутнього розвитку регіону [15].

6. Розвиток волонтерства та громадської участі. Місто Ізюм має унікальний досвід самоорганізації громадян у перші місяці після звільнення. Цей потенціал необхідно закріпити інституційно – шляхом створення громадських рад при Терцентрі, об’єднань отримувачів послуг, локальних клубів взаємодопомоги.

Волонтерський рух слід розглядати не як тимчасове явище, а як повноцінну складову системи соціального забезпечення. Для цього потрібно:

- створити міський реєстр волонтерів і систему короткотермінових тренінгів;
- запровадити сертифікати подяки й мікрогранти для ініціатив, що сприяють соціальній інтеграції;
- розвивати партнерства між громадськими організаціями, бізнесом і соціальними службами [14; 16].

7. Європейська інтеграція та адаптація стандартів. Поступ України до ЄС відкриває можливості для запровадження нових підходів у соціальній політиці. Для м. Ізюма це означає необхідність гармонізації локальних стандартів із вимогами Європейської соціальної хартії та Європейського кодексу соціального забезпечення. Серед практичних кроків тут варто вказати:

- розроблення локального “Кодексу етики соціального працівника громади”, який базуватиметься на європейських принципах;
- участь у міжнародних програмах стажування, обмінах і партнерських проєктах;
- впровадження оцінки ефективності соціальних послуг за методикою Social Impact

Assessment, що поширена у країнах ЄС. Такий підхід сприятиме не лише підвищенню професійних стандартів, а й формуванню позитивного іміджу громади як надійного партнера у сфері гуманітарного відновлення.

Висновки. Система соціального забезпечення Ізюмської громади перебуває на етапі переходу від виживання до розвитку. Головні виклики (хронічне недофінансування, кадровий дефіцит, психологічна втома, інфраструктурні обмеження) є комплексними й взаємопов’язаними. Водночас, є досягнення, які включають зміцнення інституційної спроможності, зростання довіри громадян до соціальних служб та формування культури взаємопідтримки і солідарності.

Подолання проблем можливе лише через цілісну державну політику, засновану на підтримці місцевих ініціатив, зміцненні кадрового потенціалу та партнерств. Перспективами розвитку є перехід до людиноцентричної моделі соціальної політики, що базується на гідності, солідарності та професіоналізмі, що є запорукою стійкого розвитку громади та включеності м. Ізюма до європейського гуманітарного простіру.

Досвід м. Ізюма доводить, що навіть у зруйнованому місті можливо зберегти людський вимір соціальної роботи, якщо держава й громада діють узгоджено. Відновлення соціального забезпечення стало не лише адміністративним процесом, а місією відродження довіри, гідності та взаємної підтримки, без яких неможливе справжнє відновлення суспільства після війни.

Використання III-інструментів. III-інструменти використані для пошуку джерел інформації, перевірки перекладу та орфографії.

Список джерел інформації

1. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім’ям» від 01.06.2000 № 1768-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>
2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
3. Ізюмська міська рада. Retrieved from <https://izumr.gov.ua>
4. Кабінет Міністрів України :новини. Retrieved from <https://kmu.gov.ua>
5. Міністерство соціальної політики України. Retrieved from <https://msp.gov.ua>
6. Національна стратегія реформування системи соціальних послуг до 2030 року. К. : Кабінет Міністрів України, 2021. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/strategiia-rozvytku-sotsialnykh-poslugh-robocha-hrupa-vyznachyla-vyklyky-ta-osnovni-tsili-iaki-liazhut-v-osnovu-dokumentu>
7. Опитувальник «Загальна анкета по громаді за вересень 2025 року». Управління соціального захисту населення Ізюмської міської ради, 2025. 11 с.
8. Підбуцька Н.В., Грень Л.М., Грибко О.В. *Державна соціальна політика* : навч. посібник. Харків: НТУ «ХПІ», 2024. 400 с. Retrieved from <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/84071>
9. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації надання соціальних послуг» від 01.06.2020 № 587.

Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>

10. Управління соціального захисту населення Ізюмської міської ради. Офіційні звіти.

11. BBC Ukraine. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian>

12. Deutsche Welle (DW). Retrieved from <https://www.dw.com/uk>

13. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). Ukraine: Situation Reports 2022–2023. Retrieved from <https://ifrc.org>

14. Norwegian Refugee Council (NRC). Ukraine Programs. Retrieved from <https://www.nrc.no>

15. Save the Children (Ukraine page). Retrieved from <https://www.savethechildren.net>

16. UNHCR Ukraine. Retrieved from <https://www.unhcr.org/ua>

References (transliterated)

1. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu sotsialnu dopomohu malozabezpechenym simiam» vid 01.06.2000 № 1768-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>

2. Zakon Ukrainy «Pro sotsialni posluhy» vid 17.01.2019 № 2671-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

3. Iziumska miska rada. Retrieved from <https://izumr.gov.ua>

4. Kabinet Ministriv Ukrainy. Retrieved from <https://kmu.gov.ua>

5. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. Retrieved from <https://msp.gov.ua>

6. Natsionalna stratehiia reformuvannia systemy sotsialnykh posluh do 2030 roku. K. : Kabinet Ministriv Ukrainy, 2021. Retrieved from

<https://www.kmu.gov.ua/news/stratehiia-rozvytku-sotsialnykh-posluh-robocha-hrupa-vyznachyla-vyklyky-ta-osnovni-tsili-iaki-liazhut-v-osnovu-dokumentu>

7. Opytvalnyk «Zahalna anketa po hromadi za veresen 2025 roku». Upravlinnia sotsialnoho zakhystu naselennia Iziumskoi miskoi rady, 2025. 11 s.

8. Pidbutska N.V., Hren L.M., Hrybko O.V. Derzhavna sotsialna polityka: navch. posibnyk. Kharkiv: NTU «KhPI», 2024. 400 s. Retrieved from <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/84071>

9. Postanova KМУ «Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii nadannia sotsialnykh posluh» vid 01.06.2020 № 587. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>

10. Upravlinnia sotsialnoho zakhystu naselennia Iziumskoi miskoi rady. Ofitsiini zvity.

11. BBC Ukraine. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian>

12. Deutsche Welle (DW). Retrieved from <https://www.dw.com/uk>

13. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). Ukraine: Situation Reports 2022–2023. Retrieved from <https://ifrc.org>

14. Norwegian Refugee Council (NRC). Ukraine Programs. Retrieved from <https://www.nrc.no>

15. Save the Children (Ukraine page). Retrieved from <https://www.savethechildren.net>

16. UNHCR Ukraine. Retrieved from <https://www.unhcr.org/ua>

Надійшла (received) 24.11.2025

Прийнята (accepted) 08.12.2025

Дата публікації (publication date) 23.01.2026

Відомості про авторів / About the Authors

Грибко Ольга Владиславівна (Grybko Olga) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна, кандидат наук з державного управління; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3227-608X> ;

Козюбенко Юлія Леонідівна (Kozyubenko Yuliia) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти; Харків, Україна.